

Högskolan i Halmstad
Sektionen för Humaniora
Historia 61-90 hp

En moders sorg övergår ju varje annan

Familjerelationer ur medeltida mirakelberättelser

Johanna Petersson
C-uppsats i historia ht 2011

Handledare:
Jens Lerbom

Abstract

Denna studie över medeltida mirakelberättelser har som mål att undersöka familjerelationer under medeltiden genom att studera arbetsfördelning, relationen till barnen och mellan makarna. Syftet är att bidra till tidigare forskning om medeltidens kvinnor, män och barn. Detta genomförs med hjälp av en kvalitativ hermeneutisk metod där förståelsen för periodens politiska, sociala och kulturella föreställningar är centralt. Källmaterial är medeltida mirakelberättelser där detaljer och information utöver det centrala för miraklet utgör huvuddelen av undersökningsmaterialet. Som kompletterande litteratur har bland andra Nina Sjöberg, Ronny Ambjörnsson, Yvonne Hirdman, Janken Myrdal och Colin Heywood varit centrala. Undersökningen kommer fram till att relationerna i mirakelberättelserna till stor del överensstämmer med tidigare forskning. De bidrar med exempel ur ett annat medeltida perspektiv som inte har studerats så noga. Män och hustrur brydde sig mycket om varandra och särskilt mycket om sina barn.

Nyckelord: Mirakelberättelser, Medeltiden, Familj, Genus

Innehåll

1.0 Inledning.....	1
1.1 Historisk bakgrund.....	1
1.2 Syfte.....	2
1.3 Teori.....	3
1.4 Metod och material.....	3
1.5 Avgränsningar.....	5
1.6 Forskningsläge.....	6
2.0 Vilka uttryck för kärlek fanns i äktenskapet.....	8
2.1 Man och hustru enligt forskningsläget.....	8
Tabell 1. Kärlek och hat mellan makar.....	10
2.2 I kärlek och samförstånd.....	10
2.3 I avsky och osämja.....	12
2.4 Kapitelsammanfattning.....	15
3.0 Hur fördelades arbetets mödor.....	17
3.1 Arbetsfördelning enligt forskningsläget.....	17
Tabell 2. Familjens arbetsuppgifter i mirakelberättelserna.....	19
3.2 Vedhuggning och ölbryggande.....	19
3.3 Kapitelsammanfattning.....	22
4.0 Hur var relationen till barnen.....	23
4.1 Barndomen enligt forskningsläget.....	23
Tabell 3. Barn i mirakelberättelserna.....	25
4.2 Den ömma modern och fadern.....	25
4.3 Barnens disciplinering.....	27
4.4 Lek, støj och barnslig nyfikenhet.....	28
4.5 Kapitelsammanfattning.....	29
5.0 Slutdiskussion.....	30
6.0 Referenser.....	33
6.1 Källor.....	33
6.2 Litteratur.....	33

1.0 Inledning

I dagens samhälle kan en familj se ut på många sätt. Mamma, pappa, styvföräldrar, sambo, särbo, samkönade föräldrar, adoptivbarn, plastbarn och så vidare. Under medeltiden var en familj lika med en kärnfamilj, alltså mamma, pappa, barn. Den fungerade först och främst som en produktionsenhet och alla i familjen var delaktiga i arbetet på gården. Idag har familjemedlemmarna sysselsättningar på olika håll, föräldrarna har varsitt arbete och barnen går i skolan. Det skulle därför vara intressant att studera de medeltida familjerektionerna, både mellan makar och mellan föräldrar och barn. På grund av familjens funktion som produktionsenhet är en undersökning om vilka arbetsuppgifter som ingick också av intresse. Till vilken utsträckning fick barnen hjälpa till med arbetet och hur mycket tid fanns egentligen för lek och fritid? Vad fick de göra under tiden deras föräldrar arbetade?

Personligen har jag ett stort intresse av medeltiden och främst hur ”vanligt” folk levde sitt liv. Hur tänkte och kände de, vad drömde de om? Detta är näst intill omöjligt att få veta, men genom olika händelser och berättelser kan vi få en inblick i vad de gjorde, hur de reagerade och på det viset resonera oss fram till de mest troliga känslorna och tankarna bakom. Det är en svindlande tanke att få komma historien så nära.

En kulturhistorisk undersökning om den medeltida familjen är viktig inte bara ur en kulturhistorisk synpunkt, utan undersökningen kan även hjälpa till att förstå medeltida sociala och politiska värderingar och förändringar. Ännu en bit läggs för att förstå det medeltida pusslet.

1.1 Historisk bakgrund

I flera tusen år har människor levt tillsammans i familje- och parrelationer. Under nordisk vikingatid fanns inget krav på monogami utan en man kunde leva tillsammans med en hustru och flera legitima ”frillor”, det vill säga älskarinnor. Den erkända hustrun hade emellertid högst status, och hennes barn hade förtur till faderns arv. Frillobarn kunde få arva, om mannen erkände faderskapet vill säga. Slakten hade mycket att säga till om när det gällde bortgifte. Birgit Sawyer menar att ett kontrakt ingicks mellan släkterna till mannen och kvinnan som skulle gifta sig. Detta hade oftast ekonomiska grunder och skulle hjälpa till att stärka släkternas band till varandra, men också deras status i samhället.¹

---

¹ Sawyer, Birgit, *Kvinnor och familj i det forn- och medeltida Skandinavien*, Viktoria Bokförlag, Skara, 1992, s 38.

Kristendomens införande på 1000-talet innebar stora förändringar i det vikingatida samhället. Endast en trolovning, som innan varit fullt tillräcklig, var inte nog för att undkomma synd. Det kristna äktenskapet var det enda levnadssätt som accepterades mellan en man och en kvinna. Frillorna förbjöds men det tog lång tid innan de helt försvann ur familjekulturen. Även efter kristendomens införande ingicks många äktenskap efter uppgörelser släkterna emellan.²

Ronny Ambjörnsson beskriver i sin bok *Familjeporätt. Essäer om familjen, kvinnan, barnet och kärleken i historien* hur den medeltida kyrkan såg på familjen som ett föredöme för det samhällsliga livet. Familjegemenskapen sågs som en arbetsgemenskap där hushållet, alltså mannen, hustrun, barnen och tjänstefolket ingick.³

Kyrkan hade stor makt, näst intill monopol över människors kulturella och andliga liv under medeltiden. Kyrkan var vid den här perioden den enda institution som erbjöd någon form av utbildning. Detta innebar att det fanns lite, eller inget utrymme för oliktankande. Kyrkan straffade kätter och utövandet av irrläror hårt. Det viktigaste under denna period var att tänka på lämpligt sätt, inte att tänka självständigt, enligt kyrkan.⁴

1.2 Syfte

Denna uppsats syftar först och främst till att bidra till forskningen kring den medeltida familjen. Forskare, som till exempel Janken Myrdal, har endast sporadiskt förmedlat äktenskapet och familjelivet genom mirakelberättelser tidigare och jag vill därför sammanställa en mer fullständig bild av detta.

Den lilla människans liv och mödor hamnar lätt i skymundan när den stora politiska historien med kungar och krig skrivs. Förhoppningen är att min uppsats ska ge en enhetligare bild av hur människor i familj levde. Mirakelberättelserna ger ett utmärkt tillfälle att studera detta. De förmedlar vardagsbestyr, sorger och glädjeämnen direkt från medeltiden. Min frågeställning med tre underavdelningar blir således: Hur såg familjerelationerna ut under medeltiden?

- ❖ Vilka uttryck för kärlek fanns i äktenskapet?
- ❖ Hur fördelades arbetets mödor?
- ❖ Hur var relationen till barnen?

---

² Sawyer, 1992, s 44.

³ Ambjörnsson, Ronny, *Familjeporätt: essäer om familjen, kvinnan, barnet och kärleken i historien*, Gidlund, Stockholm, 1978, s 9-10.

⁴ Lindkvist, Thomas & Sjöberg, Maria (red.), *Det svenska samhället 800-1720: klerkernas och adelns tid*, 2., rev. och uppdaterade uppl., Studentlitteratur, Lund, 2006, s 85.

1.3 Teori

I varje kapitel kommer jag att använda mig av olika teoretiska perspektiv, utifrån vad som ska analyseras. Dessa kommer att presenteras närmre i respektive kapitel. I den första delen ska det, med Ronny Ambjörnsson, Charlotte Christensen och Nina Sjöbergs hjälp, redas ut vilka uttryck för kärlek som kunde förekomma mellan mannen och hustrun. Ambjörnsson menar att det vi idag kallar kärlek inte förekom på medeltiden. Christensen och Sjöberg menar att äktenskapet som en förening mellan två människor var högst verklig under medeltiden. Den andra delen om arbetsfördelningen mellan makarna ska analyseras med hjälp av Yvonne Hirdmans genusteori om arbetsdelning. Denna teori utgår ifrån att manligt och kvinnligt ska hållas isär och det manliga räknas som normen och därför mer värt. Relationen till barnen undersöks utifrån bland andra Philippe Ariés, Edward Shorter och Linda Pollocks delade meningar om barndomens existens under förindustriell tid. Ariés och Shorter har liknande åsikter om att föräldrar inte älskade sina barn under medeltid medan Pollock menar att det var tvärt om.

1.4 Metod och material

I denna undersökning kommer fyra helgons mirakelsamlingar att vara i fokus. Dessa fyra är den Heliga Birgitta (Birgitta Birgersdotter, 1302-1373)⁵, Sankta Katarina (Katarina Ulfsson, 1331-1381), Sankt Brynolf av Skara (Brynolf Algotsson, 1240-tal-1317) och Sankt Nikolaus av Linköping (Nikolaus Hermansson, 1325-1391).⁶ I Sankt Brynolfs och Sankt Nikolaus mirakelsamlingar finns även förhör kring berättelserna nedskrivna. Dessa kan ge kompletterande uppgifter om personerna eller omständigheterna kring miraklet och kommer därför också ingå i analysen.

Mirakelberättelser är folkets egna berättelser om mirakel som inträffat när de bitt till ett helgon. Den vanligaste orsaken till bönerna var att någon i deras närhet som man ville skulle leva var sjuk eller skadad. Dessa skildringar skrevs ner av präster vid klostren eller kyrkorna där helgonet låg begravd, eftersom en vallfärdning ofta utlovades som tack för utfört mirakel.

Mirakelberättelserna ger inte en hel bild av hur det medeltida samhället såg ut. Många bad inte till helgon av olika anledningar men den stora majoriteten av befolkningen gjorde det. Berättelserna är väldigt tendentiöst skrivna. De har ett tydligt syfte i det att de vill framhäva helgonets gudomliga makt att förmedla mirakel till Gud. Det är därför viktigt att påpeka att det inte var helgonet i sig som utförde miraklen utan den förmågan var endast förbehållen

---

⁵ Harrison, Dick, *Sveriges historia, medeltiden*, Liber, Stockholm, 2002, s 300-302.

⁶ Lundén, Tryggve, *Svenska helgon*, Verbum, Stockholm, 1972, s 119-123. s 157-162. s 182-193.

Gud. Janken Myrdal menar ändå på att även om folk trodde på Gud hade många svårt att tro på att helgonen hade så mycket makt. De menade att kontakten med Gud inte skulle behöva förmedlas genom ett helgon.⁷

Berättelserna har i de flesta fall en lycklig utgång. Historier om hur folk blir sjuka eller skadade och dör utan att bli bönhörda finns inte med, vilket är fullt förståeligt eftersom det inte gynnar helgonet. Hela den medeltida befolkningen trodde inte heller villkorslöst på allt prästerna predikade om. Troligen fanns det en del som ifrågasatte auktoriteten och förmedlingen till Gud. Dessa bad antagligen inte till helgon i nödsituationer. Bönerna var alltid av god karaktär och inga mirakelberättelser innehåller hämndböner om att någon annan till exempel skulle bli sjuk eller skadad. Detta var inte förenligt med de religiösa och moraliska föreställningsvärldar som existerade vid den här tiden.⁸

Mirakelberättelserna är väldigt tendentiöst skrivna och därför blir källkritiken mitt viktigaste metodiska hjälpmedel. På ett sätt skulle man kunna säga att berättelserna är på gränsen till propaganda för helgonet, vilket är något man måste ha i bakhuvudet när man läser dem.

Janken Myrdal menar att ”detaljer som inte har någon betydelse för att framhäva miraklet har störst trovärdighet.”⁹ Detta är ett centralt påstående i min undersökning och har bildat grundstommen till hur jag valt ut och analyserat mirakelberättelserna. Just detaljer som inte påverkar det gudomliga i miraklet utan skrivs ner mest för utfyllnad är det som mest troligen inte har förvanskats eller förskönats för miraklets skull utan har större tillförlitlighet.

Mirakelberättelsernas syfte är alltså inte att berätta om vardagslivet och de saker som är intressanta för min undersökning, de råkar bara göra det i förbifarten. Det blir alltså min uppgift att leta upp och tolka dessa.

Med hjälp av dessa fyra helgons mirakelsamlingar har jag plockat ut de berättelser som på något vis nämner män och kvinnor i äktenskap och barn i familj. Den röda tråden är att en make eller maka och minst en förälder måste förekomma för att de ska passa in i den här undersökningen. I de flesta berättelser får vi inga eller väldigt korta fragment av familjelivet, men det är just dessa småbitar som är intressanta.

Till den här undersökningen är det viktigt att sätta sig in i och förstå den aktuella tidens politiska, sociala och kulturella tankesätt och miljöer. Dahlgren och Florén beskriver i boken

---

⁷ Myrdal, Janken & Bäärnhielm, Göran, *Kvinnor, barn & fester i medeltida mirakelberättelser*, Skaraborgs länsmuseum, Skara, 1994, s 108.

⁸ Myrdal, Bäärnhielm, 1994, s 100.

⁹ Myrdal, Bäärnhielm, 1994, s 123.

Fråga det förflutna detta som den hermeneutiska metoden, vilken passar bra på den här typen av undersökningar. Det viktigaste är att inte hamna i anakronismer utan se på materialet ur en källkritisk synpunkt. Att tänka anakronistiskt innebär att man lägger moderna föreställningar och tankesätt på dåtidens människor som hade annorlunda föreställningsvärldar.¹⁰ I viss mån kommer även en kvantitativ metod att användas. Jag har ställt upp tabeller för varje kapitel som ger en överblick över materialet. Dahlgren och Florén beskriver det som en kvantitativ grovsortering medan de förklaringar och slutsatser som kan dras utifrån tabellerna är kvalitativa.¹¹

En mirakelberättelse börjar alltid med att presentera den eller de personer som förekommer i berättelsen. De beskrivs ofta med namn, yrke och bostadsort. Efter det beskrivs sjukdomen eller hur personen blivit skadad. Här kan man i vissa fall få extra detaljer om exempelvis vardagslivet och arbetsuppgifter. Härefter skildras hur personen för egen del eller någon i dess närhet ber för ett tillfrisknande. Offergåvor och/eller en vallfärd till helgonets grav är obligatoriskt. I den här delen kan ofta någon form av personlig relation mellan parterna utläsas. Till sist utförs miraklet och löftena infrias. Vittnen till miraklet intygar att det som beskrivits är sant. Berättelserna kan variera från några få rader med enbart de väsentliga delarna nedskrivna till långa skildringar på flera sidor med otaliga detaljer och utläggningar kring miraklet. Ett typiskt exempel på en mirakelberättelse kan se ut så här:

År 1470 hyste en hustru i Söderköping många hjärtequal för sin mans sjukdoms skull. Denne låg nämligen ett halvt år till sängs och var så svårt sjuk, att det ej var hopp om hans liv. För att lösa sorgens band lovade hon fru Katarina en man av vax samt andra fromma verk och tjänster. När hon gjort detta samt fullgjort en pilgrimsfärd, förändrades hans sjukdom till det bättre, och inom kort återgavs honom hälsan. Hon hembar oändligt lov åt Gud i hans tjänarinna fru Katarina. Vittnen äro Birger Svensson och Peter Ingevaldsson.¹²

1.5 Avgränsningar

Den aktuella perioden för undersökningen är utsträckt mellan åren 1374 och 1477. År 1374 inleddes den heliga Birgittas kanonisationsprocess och det var också då det började ske mirakel vid hennes kvarlevor som skrevs ner. År 1477 avslutades förhören kring sankta

---

¹⁰ Dahlgren, Stellan & Florén, Anders, *Fråga det förflutna: en introduktion till den moderna historieforskningen*, Studentlitteratur, Lund, 1996, s 193.

¹¹ Dahlgren, Florén, 1996, s 210-211.

¹² *Den heliga Katarinas av Vadstena liv och underverk*, Credo, [Stockholm], 1950, s 141.

Katarinas mirakel.¹³ Under den här tiden genomfördes även sankt Nikolaus och sankt Brynolfs kanonisationsprocesser. Alla mirakel som nämns i den här undersökningen skedde alltså under den här tiden, en period på nästan exakt hundra år.

Mirakel av de fyra helgonen ägde oftast rum relativt nära platsen där helgonet levde och ligger begravd. Helgonen är begravda i Vadstena, Skara respektive Linköping. Enligt kartor i Janke Myrdals bok *Kvinnor, barn och fester i medeltida mirakelberättelser* så skedde de allra flesta mirakel i områdena runt Väner och Vättern, men många inträffade också kring Stockholmsområdet. Avvikelse finns från bland andra Visby på Gotland, Lund i dåvarande Danmark, Oslo i Norge, och Åbo i Finland.¹⁴

Att det är just dessa fyra helgons mirakelsamlingar som studeras i denna undersökning beror på att de helt enkelt var de som jag fick tag på, och även de som fanns översatta till svenska. Dessa fyra var också de mest framstående under perioden jag valt, det vill säga 1400-talet. Ännu ett helgon, kallat Helga Lösen, hade en framträdande mirakelsamling, men denna fanns inte översatt till svenska.¹⁵ Att ta med alla svenska helgons mirakelsamlingar hade inneburit att en allt för lång tidsperiod under medeltiden hade behövts täckas och det hade även varit för mycket material att ta sig igenom på en begränsad tid.

I det första kapitlet om arbetsfördelning är det i första hand böndernas arbete som skildras, medan det i de två efterföljande kapitlen kan röra sig om flera sociala klasser. Jag är intresserad av att analysera relationerna inom familjen under medeltiden och har därför valt ut mirakelberättelser där känslor och relationer framkommer men inte sorterat dem efter social nivå.

1.6 Forskningsläge

För att kunna utforska och analysera mirakelberättelserna har jag till min hjälp olika teoretiska verktyg kring tematiseringarna familj, barn och äktenskap. Dessa presenteras grundligare i respektive kapitel men får här en kort introduktion. Mycket forskning har gjorts om kvinnor och barns förhållanden under medeltiden utifrån olika källmaterial. Birgit Sawyer med boken *Kvinnor och familj i det forn- och medeltida Skandinavien* är en av dem. Hon undersöker främst kvinnans position i samhället under vikingatid och medeltid utifrån bland annat runstenar och landskapslagar. Trots att hon i titeln nämner familj är boken mest inriktad på

---

¹³ Lundén, 1972, s 152, 164.

¹⁴ Myrdal, Bäärnhelm, 1994, s155-156.

¹⁵ Myrdal, Bäärnhelm, 1994, s104.

kvinnor och äktenskap.¹⁶ Gunhild Kyles *Handbok i svensk kvinnohistoria* och Thomas Lindkvist och Maria Sjöbergs *Det svenska samhället 800-1720* ger bra övergripande information om medeltidens kvinnor och samhälle. Ronny Ambjörnsson har i sin bok *Familjepporträtt - Essäer om familjen, kvinnan, barnet och kärleken i historien*, och som titeln antyder, sammanställt sina texter om kvinnor, barn och familj. Hans bok kommer användas genom hela undersökningen.¹⁷ Nina Sjöberg har med sin avhandling *Hustru och man i Birgittas uppenbarelser* sammanställt och jämfört Birgittas uppenbarelser med annat samtida material. Hon undersöker föreställningar om manligt och kvinnligt, om äktenskapet och om barnuppfostran.¹⁸ Janken Myrdal och Göran Bäärnhielm har i boken *Kvinnor, barn och fester i medeltida mirakelberättelser* studerat och sammanställt svenska helgons mirakelsamlingar. De har gjort en kulturhistorisk tolkning av berättelserna framför en mer omfattande presentation.¹⁹ Denna bok har beröringspunkter genom hela undersökningen. Sankt Brynolfs mirakelsamling ingår även här i en nyöversättning och det är den jag i första hand har använt mig av. Yvonne Hirdman har utarbetat en genusteori kring arbetsdelning som passar väl in på undersökningens andra kapitel. Den handlar om att manligt och kvinnligt hålls isär och att mannen räknas som norm.²⁰ Colin Heywoods bok *Barndomshistoria* ger en bra inblick i medeltidens föreställningar om barn och barndom och kommer vara till stor hjälp i kapitlet om barnen.²¹ Hugh Cunningham skriver i sin bok *Children and Childhood in Western Society since 1500* om debatten kring barndomens eventuella existens under medeltiden. Han beskriver de olika åsikterna av bland andra Philippe Ariés, Edward Shorter och Linda Pollock.²² Charlotte Christensen för med boken *Det personliga äktenskapet* en argumentationslinje om att den moderna synen på kärlek och äktenskap mellan två människor uppkom redan på 1100-talet.²³ Hon kommer, tillsammans med Ronny Ambjörnsson och Nina Sjöberg diskuteras i det första kapitlet som handlar om kärlek mellan makar.

---

¹⁶ Sawyer, 1992

¹⁷ Ambjörnsson, 1978

¹⁸ Sjöberg, Nina, *Hustru och man i Birgittas uppenbarelser*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala : Univ., 2003, Uppsala, 2003

¹⁹ Myrdal, Bäärnhielm, 1994, s 8.

²⁰ Hirdman, Yvonne, *Genus – om det stabila föränderliga former*, Liber, Malmö, 2001

²¹ Heywood, Colin, *Barndomshistoria*, Studentlitteratur, Lund, 2005

²² Cunningham, Hugh, *Children and childhood in western society since 1500*, Longman, London, 1995

²³ Christensen, Charlotte, *Det personliga äktenskapet: ett exempel ur medeltida litteratur*, Avd. för idé- och lärdomshistoria, Univ., Lund, 1997

2.0 Vilka uttryck för kärlek fanns i äktenskapet

Att äktenskapet är en frivillig förening genomförd av kärlek mellan två människor är ett fullt normalt antagande i dagens samhälle. Det har inte alltid varit på detta sätt. Under medeltiden var de flesta äktenskap arrangerade av brudparets släkter, med målet att öka båda familjernas sociala status och ekonomiska ställning. Den äkta kärleken och förälskelsen fick därför stå tillbaka för detta. Det råder delade meningar om hur stor plats kärleken fick ta under den här tiden och om det faktiskt går att tala om ”kärlek” på samma sätt som vi gör idag. I det här kapitlet ska jag utreda vilka känslor makar i mirakelberättelser kunde ha för varandra och hur dessa uttrycktes.

2.1 Man och hustru enligt forskningsläget

Ronny Ambjörnsson menar i sin bok *Familjeporträtt* att kärleken som vi ser den idag är resultatet av en ny typ av föreställning som introducerades i mitten av 1700-talet. Han ifrågasätter om innebörden av ordet kärlek under medeltiden ens liknade det vi idag associerar med ordet. Han framhåller att det under medeltiden gjordes skillnad på äktenskap och känslor. Det ena förutsatte inte det andra. Äktenskapet var först och främst en produktionsenhet som inte fick äventyras av eventuella känslor. Kyrkan varnade till och med för att låta känslor avgöra i så viktiga affärer som giftermål. Genom att studera uttryck för kärlek i populärromaner från 1970-talet och jämföra dessa med högmedeltidens kärlekslyrik kommer Ambjörnsson fram till att kärleken kan vara en illusion men också en historisk landvinning. Syftet med hans undersökning var att ifrågasätta det som förefaller självklart och komma till insikt med att känslor kan vara historiskt beroende.²⁴

Charlotte Christensen har i sin uppsats *Det personliga äktenskapet* en, för Ambjörnsson, annorlunda syn på kärlekens roll i de medeltida äktenskapen. Hon menar att synen på äktenskapet som en förening mellan två människor, alltså lik vår moderna syn, utvecklades så smått redan under 1100-talet. Den nya inställningen framträdde tydligt i den medeltida teologin, den kanoniska lagen och vid vigselns ritualer. Hennes syfte var att ge prov på att den, för oss, moderna syn på äktenskapet egentligen kunde uppfattas som ett realistiskt ideal redan på 1100- och 1200-talet. Hon påpekar emellertid att inga konkreta slutsatser kan dras om folk under medeltiden i större utsträckning valde partner själva och om släktens inflytande minskade eller inte.²⁵

---

²⁴ Ambjörnsson, 1978, s 108-187.

²⁵ Christensen, 1997, s, 98-99.

Nina Sjöberg har i sin avhandling *Hustru och man i Birgittas uppenbarelser* undersökt föreställningar om manligt och kvinnligt inom äktenskapet enligt den heliga Birgittas uppenbarelser. Undersökningen är indelad efter tre teoretiska modeller; äktenskap, sexualitet och genus. Hon kommer fram till att Birgitta hade en positiv syn på äktenskap och på sexualiteten om den var i syfte att alstra barn. Sjöberg menar att Birgitta var av åsikten att ett äktenskap skulle ingås mellan två personer i samförstånd. Därmed förespråkade hon den kyrkliga modellen framför den profana, som var en ekonomisk uppgörelse mellan två familjer. Dock hittar Sjöberg element i den profana modellen, exempelvis arv och egendomar, som Birgitta talade för. Detta tror Sjöberg beror på att Birgitta hade en bakgrund som maka och åttabarnsmor innan hon dedicerade sitt liv åt Gud.²⁶

---

²⁶ Sjöberg, 2003, s 246.

Tabell 1. Kärlek och hat mellan makar

	Uttryck för kärlek	Ingen information	Tecken på osämja	Totalt
Hustrun	5	1	5	11
Mannen	6	8	4	18
Totalt	11	9	9	29

Källa: Lundén, Tryggve (red.), *Sankt Nikolaus' av Linköping kanonisationsprocess: efter en handskrift i Florens = Processus canonizacionis beati Nicolai Lincopensis*, Bonnier, Stockholm, 1963; Myrdal, Janke & Bäärnhielm, Göran, *Kvinnor, barn & fester i medeltida mirakelberättelser*, Skaraborgs länsmuseum, Skara, 1994; Birgitta, *Himmelska uppenbarelser. 4*, Allhem, Malmö, 1959; *Den heliga Katarinas av Vadstena liv och underverk*, Credo, [Stockholm], 1950

Känslor som kärlek och hat är väldigt personliga, vilket gör det svårt att föra över dem i skrift eller tal till andra. Det som kan undersökas är ord eller handlingar som tyder på att personer älskade eller hatade varandra. De berättelser som har hamnat under rubriken ”Uttryck för kärlek” har valts ut efter förekomsten av ord såsom ”sörjde”, ”hopp”, ”hjärtekval”, eller en tydlig ansträngning för maken eller makans välbefinnande. De som har hamnat under kolumnen ”Tecken på osämja” har valts ut efter ord som ”vrede”, ”skymfande” och ”smädade”. Miraklen under kolumnen ”Ingen information” har hamnat i en gråzon och ger oss helt enkelt ingen information om makarnas relation. Det nämns bara att mannen eller hustrun var sjuk och den andre hälften bad för dem. Några känslor, positiva eller negativa, framkommer inte. Det finns många fall som exempelvis nämner en kvinna som är gift eller änka efter en namngiven man. Dessa berättelser har valts bort eftersom de i övrigt inte ger någon information om makarnas personliga relation.

2.2 I kärlek och samförstånd

I de flesta av fallen där någon typ av relation mellan makar kan uttydas är känslorna gentemot den andre positiva. Flera berättelser förtäljer om förtvivlade makar som gråter och ber för den andres liv. Som tabellen visar är antalet berättelser med positiva känslor inblandade ganska jämnt fördelade på männen och kvinnorna. Detta kan tyda på att ungefär lika många män som kvinnor höll av sin partner men det kan lika gärna betyda att lika många män och kvinnor kom till tals och fick sina historier nedskrivna.

Ett exempel där starka känslor uttrycks finns bland Katarinas mirakel. En hustru beskrivs hysa hjärtequal för sin sjuke makes skull. När allt hopp verkar vara ute ber hon till Gud och Katarina för att befria sig från sorgens band. Mannens sjukdom börjar då ge vika och han blev snart frisk. Hustrun framförde sin eviga tacksamhet till Gud.²⁷ Att hon var orolig för sin man är utan tvivel ett riktigt antagande men att påstå att hon älskade honom är svårare att fastställa. Otivivelaktigt verkar det som att hon hade mycket varma känslor när hon beskrivs utstå både hjärtequal och sorg. Kanske var hon i ett förhållande där makarna faktiskt älskade varandra och inte kunde tänka sig att tvingas leva utan varandra.

Ett annat exempel beskriver en kvinna som råkat äta något giftigt. Hon led av ett fruktansvärt magknip och hennes man skickade då henne till Vadstena där hennes bror fanns, så att hon där skulle få ett botemedel. Väl framme i Vadstena bad hon till Katarina och fick även hjälp av prästerna. Hon blev snart frisk igen.²⁸ Denna berättelse innehåller inga kärleksförklaringar eller ord som vittnar om sorg. Ändå brydde maken sig så mycket om sin hustru att han skickade iväg henne dit hon skulle få rätt vård och omsorg av sin bror. Dessa berättelser vittnar om makar som brydde sig om varandra. Någoting som liknar kärlek kan uttydas men det går inte att konstatera säkert.

Även tecken på förbjuden kärlek kan utläsas bland miraklerna. I Katarinas mirakelsamling berättas det om en kvinna som verkar ha drabbats av just detta:

Likaså plågades dennes hustru hemligen av ovännens frestelser och särskilt av hjärtats förhärdelse och orenhet. Hon utlovade hemligen någon hemlig och ständig tjänst åt samma jungfru och fru Katarina och blev då strax befriad. Edsvurna vittnen: Helge Arvidsson och Sven Larsson.²⁹

”Ovännens frestelser” och ”hjärtats förhärdelse” tolkas av Myrdal och Bäärnhjelm som att hon varit förälskad i en annan man. Detta kunde bero på att hennes egen make låg sjuk med ett fult sår på halsen.³⁰ Om kvinnans känslor var besvarade framgår inte. Kanske var hon bara tillfälligt förälskad när hennes man låg sjuk. Hon brydde sig i alla fall tillräckligt mycket om honom för att be för honom. De förbjudna känslorna kom hon över så snart hon i hemlighet bett till Katarina att ständigt tjäna henne. Det är intressant att notera att trots denna hemliga bön hade hon modet att våga berätta för personerna som skrev ner miraklerna och för de två

---

²⁷ *Katarina*, 1950, s 141.

²⁸ *Katarina*, 1950, s 118-119.

²⁹ *Katarina*, 1950, s 136.

³⁰ Myrdal, Bäärnhjelm, 1994, s 34.

män som beskrivs vara vittnen.³¹ Det är säkert att säga att det under medeltiden fanns de som förälskade sig eller var attraherade av andra än sina äkta makar. Det var också accepterat att berätta om man lyckats bli av med det, helst genom Guds nåd.

2.3 I avsky och osämja

Trots de många berättelser med förtvivlade och sörjande makar fanns det säkert många som inte var så intresserade av sin äkta hälfts överlevnad. Som det har nämnts tidigare var det inte särskilt troligt att dessa bad till ett helgon om tillfrisknande, men däremot finns det glimtar av osämja och till och med avsky i äktenskapet. Dessa ska utredas i denna del.

Ett av de starkare exemplen är om en man som misshandlat sin hustru till döds. Detta återfinns bland Birgittas mirakel, dock i ett annat band som tyvärr inte finns översatt till svenska. Eftersom jag inte är tillräckligt bevandrad i det latinska språket har därför Myrdal och Bäärnhjelm's tolkning använts som källa till just detta mirakel. I miraklet berättar mannen själv, enligt Myrdal och Bäärnhjelm, att han hittade hustrun död på morgonen. Troligen hade hon dött under natten av antingen direkt misshandel eller indirekt av inre skador. Mannen blev mycket bestört och drog sig undan till ett annat rum för att be till Gud och Birgitta. Dock inte för att hustrun skulle vakna upp, utan för att han skulle förklaras som oskyldig och därmed undgå dödsstraff. Kanske hade hon dött i sömnen men det skulle bli svårt för hustruns föräldrar att tro på, eftersom de länge anklagat mannen för misshandel och förnedring av deras dotter. Det hade också varit allmänt känt i bygden hur han behandlade hustrun. Mannen verkar bli bönhörd eftersom kvinnan vaknar upp. Han ber henne gråtande att befria honom från anklagelserna och hustrun tillmötesgår hans vädjan. Därefter biktar hon sig och får sista smörjelsen innan hon somnar in igen. Myrdal menar att hon kanske genom att rentvå honom visar på att hennes psykiska överlägsenhet är mer värd än hans fysiska.³² Det är som sagt mannen som för talan och berättar ur sin synvinkel. Han erkänner själv att han slagit sin hustru men varför framgår inte. Kanske hoppades han på Guds nåd om han erkände och gjorde bot.

Enlig Myrdal finns inga fler belägg för fysisk misshandel bland de svenska mirakelberättelserna.³³ Däremot finns ett tydligt exempel på verbal misshandel bland Katarinas mirakel. En kvinna i Vadstena hade fött tretton barn och hade svårt att få de minsta att dia. Fadern kände stor irritation mot hustrun eftersom var tvungen att lejda ammor åt

---

³¹ *Katarina*, 1950, s 136.

³² Myrdal, Bäärnhjelm, 1994, s 29-31.

³³ Myrdal, Bäärnhjelm, 1994, s 31.

barnen. Han vållade henne stor smärta med de smädande och förolämpande ord han kallade henne för. Kvinnan bad till Katarina om hjälp och mjölken rann då till och barnet började dia. Både modern och fadern brast då ut i gråt av lycka och tackade Gud och Katarina.³⁴ Att båda brast ut i gråt kan tyda på att den stress båda antagligen känt när barnen inte åt släppte. Särskilt fadern oroade sig troligen både för barnen och för ekonomin eftersom han fick hyra in ammor. Nina Sjöberg skriver att Birgitta ansåg att kvinnan skulle vara en god hustru och uppföra sig väl så att mannen inte blev vred på henne.³⁵ Det var alltså godtagbart och inte ens särskilt illa att en man blev arg på sin hustru och kunde gräla på henne om hon inte uppfört sig som en hustru borde. Att inte kunna amma de gemensamma barnen föll troligen under denna kategori. Precis som exemplet ovan om fysisk misshandel visar, så var det att gå över en viss gräns. Eftersom hustruns föräldrar och byn känt till och fördömt misshandeln. Sjöberg beskriver vidare att Birgitta ansåg att män som slog sina hustrur inte var något positivt och hustruns fader hade rätt att bli upprörd över detta. Förräderiet ansågs bli desto lägre när det begicks av personer som var förenade med ett ouplösligt band.³⁶ Detta ger ytterligare trovärdighet till miraklet om den fysiska misshandeln. Föräldrarna hade all rätt att vara upprörda och maken hade all rätt att frukta för sitt liv.

Ett annat mirakel där mannen utmålas som den dominante och styrande i familjen är följande historia där en kvinna ger sin son en silversked som han slarvar bort:

På en vårfrudag år 1470 gick en kvinna i Vadstena hem från kyrkan till sitt hus. Hon bar i famnen sin lille gosse. Denne började gråta, och för att lugna honom räckte modern honom en silversked, som han tog emot. Men utan att modern visste om det, kastade gossen den på marken; den var sedan borta i över åtta dagar. Modern var mycket bestört häröver, fruktade sin mans vrede och åkallade med den största fromhetsiver fru Katarinas hjälp. Hon offrade en sked av vax, och när detta gjorts, hittade hon skeden och återställde den till dess rätte ägare.³⁷

I detta mirakel nämns varken någon form av fysisk eller psykisk misshandel. Kanske var hon enbart rädd att hon misslyckats med att uppfylla sina plikter som en god hustru och moder och därmed dra makens vrede över sig. Den ger oss dock ännu en inblick i hur relationen mellan en man och en hustru kunde arta sig. Något som är viktigt att poängtera är att det som i den

---

³⁴ *Katarina*, 1950, s 121.

³⁵ Sjöberg, 2003, s 118.

³⁶ Sjöberg, 2003, s 119-120.

³⁷ *Katarina*, 1950, s 138-139.

här uppsatsen nämns som psykisk misshandel inte sågs som misshandel under medeltiden utan var ett accepterat sätt för mannen att tukta sin hustru. Den fysiska misshandeln var dock inte socialt accepterad. Detta utesluter dock inte möjligheten att hustrun mådde dåligt av båda typerna av misshandel.

Både i Birgittas och i Brynolfs mirakelsamlingar finns berättelser om jungfrur som blivit galna under eller efter sitt bröllop. I Brynolfs mirakel beskrivs en jungfru som var så rasande att hon sprang omkring på åkrar och i skogar som ett vilt djur. Hennes föräldrar förde henne till Brynolfs grav där hon blev återställd.³⁸ I förhöret kring miraklet får vi mer information om händelsen. Där vittnar hennes make om att hon stundtals varit vansinnig under ett helt år innan deras köttsliga förening. Under deras bröllop skulle hon ha hoppat över bordet och sprungit ut på fältet varifrån han själv och kvinnans far fick hämta hem henne bunden.³⁹ I Birgittas mirakel berättas det om en kvinna som sedan hon var en liten flicka stundtals varit besatt av djävulen. När hon blivit giftasvuxen överlämnades hon lagligen till en man men tre dagar efter bröllopet kom djävulen till henne igen. Hon föll till marken och knöt samman sina knän så att inget kunde skilja dem åt. Ett år senare tog hennes man henne till Vadstena där hon fick besöka Birgittas grav, psalmer sjöngs för henne och slutligen försvann djävulen.⁴⁰

Vad just dessa två kvinnor led av är svårt att gissa sig till. Kanske var båda psykiskt sjuka med syner och stunder av sinnesförvirring. Att den ena kvinnan beskrivs lagligen överlämnas till en man kan visa på att det var ett arrangerat äktenskap. Kanske reagerade hon som hon gjorde eftersom hon inte ville gifta sig med mannen. Det som kan sägas säkert är att kvinnorna av någon anledning misstycckte till situationerna de försattes i, men helt på det klara med varför kan vi inte bli. Deras män beskrivs vara både trogna och omhändertagande. Ingen av kvinnorna uppförde sig som en ärbar hustru borde, vilket borde ha inneburit att männen kunde vredgas på dem och kanske till och med att slå dem. Ingen av männen gör detta utan den ene tar henne till Vadstena för bot och den andra väntar troget i över ett års tid på hon ska bli frisk så att de ska kunna fullborda sitt äktenskap.

Mirakelberättelserna ovan stämmer överens med Hirdmans genusordning i det att det är mannen som är normen. Mannen är den överordnande, som aktivt handlar, medan kvinnan håller sig i bakgrunden och är den passiva. Kvinnans eventuella ogillande gentemot sin make uttrycker sig istället mer i rädsla, att hon har känslor för en annan man eller att hon flyr ut

---

³⁸ Myrdal, Bäärnhelm, 1994, s 168.

³⁹ Myrdal, Bäärnhelm, 1994, s 179.

⁴⁰ Birgitta, *Himmelska uppenbarelser*. 4, Allhem, Malmö, 1959, s 246-249.

över fält istället för att som mannen uttrycka det i frustration, ilska, hårda ord och slag. Han tar ut sina känslor på henne medan hon får finna utlopp för sina någon annanstans, på något annat sätt.

Icke att förglömma är de fall som inte ger mer information än att en person var sjuk eller skadad och maken eller makan bad. Vid första anblick är det lätt att anta att om exempelvis hustrun bad för sin man älskade hon honom också. Så behöver inte vara fallet. En man eller hustru kanske hade rent själviska skäl till en bön därför det skulle innebära stora svårigheter för dem i deras fortsatta liv om maken dog. En änka kunde bli utan försörjning och kanske tvingas gifta om sig. En änkeman förlorade sin viktigaste kollega och kanske kontakten med hustruns familj. Att således be för den äkta hälftens liv kunde vara en outtalad bön för att få behålla sin viktigaste arbetskamrat och det liv de levte länge och vant sig vid. Ett exempel som väl illustrerar tvetydigheten i huruvida en bön kunde vara självisk eller inte finns bland Katarinas mirakel. Det berättar om en hustru som tillsammans med sin mans bror ber för mannens liv. De ber gråtande, vilket skulle kunna tyda på att de är genuint ledsna. Samtidigt ber de inte uttalat för att han ska överleva utan för att han skulle få leva så länge att han ”kunde taga sakramenten och skriva sitt testamente”.⁴¹ När det verkar vara försent bad brodern än en gång för broderns överlevnad. Emellertid verkar det inte som att hustrun gjorde brodern sällskap i denna andra böneomgång. Han verkar mer angelägen om att brodern skulle få leva än vad hustrun gör. Varför det förefaller vara på detta sätt är näst intill omöjligt att säga säkert. Det är intressant att leka med tanken att hustrun faktiskt inte tyckte så mycket om sin man utan endast ville att han skulle få tid att skriva sitt testamente så att hon inte behövde tänka på konsekvenserna.

2.4 Kapitelsammanfattning

I det här kapitlet har jag undersökt hur relationen mellan makar uttryckte sig under medeltiden. Med hjälp av mirakelberättelser och Ronny Ambjörnsson, Charlotte Christensen och Nina Sjöbergs forskning har jag undersökt tecken på kärlek och ogillande makar emellan. Mirakelberättelserna har till största del gett större trovärdighet till tidigare forskning, genom att de bidragit med fler bevis till de olika hypoteserna. De har inte bidragit med några omvälvande upptäckter kring relationerna mellan man och hustru. Detta innebär endast att inget av det som kunde ses som onormalt eller konstigt under medeltiden skrevs ner, det betyder inte att avvikande relationer inte förekom.

---

⁴¹ *Katarina*, 1950, s 129.

Flera slutsatser kan dras utifrån mirakelberättelserna. Flera män och hustrur vittnar om starka känslor för sin äkta hälft. De sörjde, grät och verkade uppriktigt skärrade. Å andra sidan vittnar en del berättelser om våldsamma makar, vredesutbrott och förbjuden kärlek. Dessa känslor kunde lika gärna komma från nutida historier och det är därför lätt att dra slutsatsen att medeltidens människor tyckte och kände på samma sätt som idag, men som Ronny Ambjörnsson poängterade är det svårt att avgöra om känslorna faktiskt upplevdes på samma sätt eftersom man under medeltiden levde efter andra föreställningsvärldar och hade andra tankesätt.

3.0 Hur fördelades arbetets mödor

Under medeltiden var familjens huvudsyfte att arbeta. Familjen var, som nämnts tidigare, en produktionsenhet. I det här kapitlet ska arbetsfördelningen mellan makarna enligt mirakelberättelserna utredas och även hur mycket barnen fick hjälpa till. Stämmer arbetsfördelningen med det vi redan vet eller finns det element som skiljer sig?

3.1 Arbetsfördelning enligt forskningsläget

Enligt Lindkvist och Sjöberg definierades det medeltida samhället som manligt, ett patriarkat. Mannen var den som agerade utåt och var aktiv, medan kvinnan fick hålla sig i bakgrunden.⁴² Under medeltiden var arbetsuppgifterna mellan män och kvinnor strikt uppdelade. Män hade ofta de tyngsta, mest fysiskt krävande uppgifterna medan kvinnorna skötte hemmet och andra hushållsnära tjänster. Ett sätt att se på arbetsfördelningen är ur ett genusperspektiv. Kvinnan var underordnad mannen och skulle därför stanna i hemmet och ta hand om barnen medan mannen arbetade utanför hemmet och skötte kontakten med omvärlden. Ett annat sätt är rent biologiskt. Kvinnan födde barn och ammade dem, därför blev hon bunden till hemmet på ett annat sätt än mannen. Eftersom män ofta har större fysisk styrka än kvinnor, blev det naturligt att han fick utföra grovarbetet, som ofta ägde rum utanför hemmet.⁴³

Yvonne Hirdman har i sin bok *Genus – om det stabila föränderliga former* utarbetat en mycket användbar teori om män och kvinnors sociala kön, dvs. genus. I sin artikel *Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning* menar hon att det finns två principer, eller lagar, inom genus. Dessa är dikotomin och hierarkin. Dikotomier är så kallade motsatspar och med det menar Hirdman att manligt och kvinnligt inte bör blandas utan hållas isär, som motsatser. Hierarkin innebär att det är det manliga som anses vara normalt och allmängiltigt, alltså normen.⁴⁴ Hirdman menar att män och kvinnor kan bryta den genusbestämda arbetsdelningen. En kvinna kan göra det med visst beröm, medan en man endast kan göra det om det klart framgår att det inte handlar om någon form av straff eller förnedring. Hirdmans hypotes är att när män ska utföra kvinnliga arbetsuppgifter måste de kvinnliga föremålen och verksamheterna förändras, men när en kvinna ska utföra manliga uppgifter, är det hon som måste förändras.⁴⁵

---

⁴² Lindkvist, Sjöberg, 2006, s 137.

⁴³ Munktell, Ing-Marie, 'Forntidens och medeltidens kvinnor', *Handbok i svensk kvinnohistoria.*, S. 13-33, 229-230, 1987, s 26.

⁴⁴ Hirdman, Yvonne, 'Genussystemet - reflexioner kring kvinnors sociala underordning', *Genushistoria : en historiografisk exposé.*, S. 113-133, 2004, s 117.

⁴⁵ Hirdman, 2001, s 66-67.

Den största delen av befolkningen under senmedeltiden var bönder och levde runt om i landet på sina gårdar, men det var också under den här perioden som städerna på allvar började utvecklas. Med det växte ett flertal nya yrkesområden fram och en helt ny samhällsgrupp bildades, nämligen borgarna. Hantverksyrkena var de mest framträdande i stadsmiljön. Dessa innehades av män. Kvinnor kunde inte bli hantverksmästare men de kunde överta driften av sin mans om han dött.⁴⁶ Bland bönder förknippades männen i första hand med utomhussysslor, såsom jordbruk, skogsbruk och boskapsskötsel.⁴⁷

Hustruns arbetsuppgifter bestod mestadels, i motsats till mannen, av inomhussysslor och allt som rörde hemmet, barnen och djurens avkomma. Hon fick väva, sy, baka, brygga, laga mat och mjölka korna samtidigt som hon skötte om barnen och de mindre djuren. Kvinnan hade även hand om gårdens nycklar, vilket gav henne en viss form av makt. Ing-Marie Munktell skriver i *Handbok i svensk kvinnohistoria* att av praktiska och rent överlevnadsmässiga skäl var män och hustrur tvungna att vara flexibla och hjälpas åt med allt arbete på gården. En strikt uppdelning var knappast genomförbar menar hon, eftersom kvinnans arbetskraft var för betydelsefull.⁴⁸ Inom stadens gränser fanns det också arbeten för kvinnor, men dessa var fortfarande kopplade till hemmet och hushållet. Dick Harrison nämner bl.a. bagerskor, tvätterskor, bryggerskor och sömmerskor.⁴⁹

Förutom de vardagliga arbetsuppgifterna skulle mannen och hustrun också uppfostra sina barn. Colin Heywood menar i sin bok *Barndomshistoria* att det var moderns jobb att uppfostra döttrarna och faderns att uppfostra söner. Modern skulle lära sina döttrar att sköta ett hushåll, spinna, sy och laga mat och hur hon bäst kunde behaga sin framtida man. Faderns uppgift var att lära söner ett yrke, företrädesvis sitt eget. Pojkarna fick helt enkelt följa med fadern när han arbetade, hjälpa till och lära sig under tiden.⁵⁰ Ronny Ambjörnsson menar att familjen var som en produktionsenhet där både barnen, hustrun och tjänstefolket ingick. Det var viktigt att tidigt lära barnen lättare arbetsuppgifter så att de efterhand skulle kunna byta ut den inhyrda arbetskraften.⁵¹

---

⁴⁶ Lindkvist, Sjöberg, 2006, s 117.

⁴⁷ Lindkvist, Sjöberg, 2006, s 137.

⁴⁸ Munktell, 1987, s. 28.

⁴⁹ Harrison, 2002, s 293.

⁵⁰ Heywood, 2005, s 159-160.

⁵¹ Ambjörnsson, 1978, s 65, 68.

Tabell 2. Familjens arbetsuppgifter i mirakelberättelserna

	Hämta vatten	Brygga öl	Skogsbruk	Fiske	Affärer och ärenden	Större djur	Mindre djur	Totalt
Mannen			2	2	4			8
Hustrun	1	1			2	2		6
Sonen			2	3		1		6
Dottern							1	1
Totalt	1	1	4	5	6	3	1	21

Källa: *Nikolaus*, 1963; *Myrdal*, Bäärnhelm, 1994; *Birgitta*, 1959; *Katarina*, 1950

Ett flertal berättelser ger små, korta inblickar i vardagslivet under medeltiden och några av dessa skildrar kortfattat olika arbetsuppgifter som kunde förekomma. De som har valts ut till detta kapitel beskriver inte bara arbetsuppgifter utan också minst en familjerelation eftersom detta är grundstommen i denna undersökning. Därför kan vissa sysslor ha valts bort på grund av att det inte framkommer om personerna i de berättelserna har familj eller är gifta. I tabell 2. ovan har arbetsuppgifterna delats in i olika kategorier. Sysslorna som framkommer här är de som nämns bland mirakelberättelserna. De har sedan delats in efter vem i familjen som genomfört dem.

3.2 Vedhuggning och ölbryggande

Halsten i Lida, Appuna socken, Linköpings stift, skulle föra ved från skogen till sitt hem. När han högg ned ett träd (...) ropade han på sin sexårige son, att denne skulle vika tillbaka, så att ej detta fallande träd skulle träffa honom. Gossen hörde faderns röst men lydde ej utan sprang alldeles under trädet, som sönderslog såväl hans huvud som hans båda armar. Han hittades liggande såsom död under trädet, och endast med den största svårighet kunde fadern befria honom. Denne kunde emellertid icke uträtta mera med sina egna krafter utan följde därför deras väg, som sätta sin förhoppning till Guds älskade, den saliga Katarina, den heliga Birgittas dotter i Vadstena; han kallade henne till hjälp och lovade pilgrimsfärd och offergåva till hennes grav. Sedan tog han gossen i sina armar, bar hem honom och kom slutligen till Vadstena med honom, i fast förhoppning att han skulle bli frisk igen, när löftet infriats. Vittnen äro Harald Lake och Torbjörn skraddare.⁵²

⁵² *Katarina*, 1950, s 160.

Som tabellen ovan visar återfinns bland de manliga arbetsuppgifterna enbart utomhussysslor. Två fall beskriver hur mannen hämtar hem ved från skogen⁵³ och ytterligare två hur han fiskar.⁵⁴ Hela fyra berättelser beskriver hur mannen var på affärsresa eller ute i ärenden.⁵⁵ Det är inte särskilt många arbetsuppgifter som beskrivs jämfört med hur många som fanns. De som skildras stämmer dock väl överens med det som beskrevs i inledningen till det här kapitlet. Mannen verkar vara den offentlige personen som åker till marknaden och den som har de tyngsta arbetsuppgifterna med trädfällning, vedhugning och så vidare.

De kvinnliga arbetsuppgifterna bland miraklen är ännu färre än de manliga. I ett fall beskrivs en kvinna gå ut för att ösa upp vatten,⁵⁶ i ett annat har hon bryggt öl i ett stort kar.⁵⁷ Som tabellen visar finns det två fall där hustrun är ute i ”affärer och ärenden”. I det ena reser hon med sin man och son till marknaden och i det andra har hon gått till grannarna i ärenden.⁵⁸ Hon har även ansvaret för att ta kreaturen till betesmarkerna i två fall.⁵⁹ Det knapphändiga materialet om kvinnornas arbetsuppgifter leder inte till några omvälvande slutsatser. Inte någonstans bland mirakel finns det noterat att en kvinna hugger träd i skogen eller fiskar som sin man. Hon håller sig till gården och har hand om djuren. Arbetsuppgifterna verkar vara klart uppdelade mellan mannen och hustrun, vilket stämmer överens med Hirdmans teori om isärhållandet av manligt och kvinnligt. De två fall där kvinnan beskrivs vara ute på ärenden precis som mannen var troligen helt normalt eftersom det beskrivs i förbifarten i miraklerna. Det visar vidare på att Munktells påstående om att arbetsfördelningen många gånger inte kunde vara allför strikt uppdelad kan vara riktigt. Hirdmans utvecklade teori om att den genusbestämda arbetsdelningen kan ändras om arbetet och kvinnan ändrar sig kan visa på att kvinnan i de två fallen tillfälligt kunde göra manliga sysslor eftersom omständigheterna krävde att hon förändrade sig.

Att barnen fick följa med och hjälpa sina föräldrar med arbetet är, enligt både Heywood och Ambjörnsson, högst sannolikt. Detta finns det flera belegg för bland mirakelberättelserna. I två fall hjälper en pojke sin far att hugga ved i skogen⁶⁰ och i ett annat skickar fadern sonen att hämta foder till kreaturen.⁶¹ Som nämndes i inledningen till det här kapitlet hade kvinnor

---

⁵³ *Katarina*, 1950, s 154,160.

⁵⁴ *Birgitta*, 1959, s 241, 256.

⁵⁵ *Katarina*, 1950, s 112, 114, 148, 166.

⁵⁶ *Katarina*, 1950, s 124.

⁵⁷ *Katarina*, 1950, s 157.

⁵⁸ *Katarina*, 1950, s 148, 161.

⁵⁹ *Katarina*, 1950, s 136, 137.

⁶⁰ *Katarina*, 1950, s 154,160.

⁶¹ *Katarina*, 1950, s 127.

hand om de mindre djuren. Endast i ett fall kan detta påstående beläggas. Nämligen då en far skickar iväg sin dotter för att hämta hem gässen.⁶² Detta mirakel kan läsas i sin helhet längre ner på denna sida. I två fall kan detta däremot bestridas då, som jag tidigare nämnt, en hustru skickas av sin man ut på betesmarkerna med kreaturen. I flera berättelser beordrar fadern ut olika arbetsuppgifter på sina barn och även sin hustru, ingenstans beskrivs det vara tvärtom. Säkert fanns det även styrande kvinnor men i mirakelberättelserna är det endast mannen som framstår som familjens överhuvud som har befogenhet att delegera arbetet. I de fall bland mirakelberättelserna som ingår i den här undersökningen där barn beskrivs vara närvarande när föräldrarna arbetar, är pojkarna med fadern och flickorna med modern. Förutom exemplet som precis nämnts hände det i en berättelse att en liten flicka trillar i ett kar med öl som modern bryggt.⁶³ Förmodligen hade flickan också varit närvarande vid själva bryggandet och tittat på, lärt sig och hjälpt till så gott hon kunde. Enligt Heywood skulle modern fostra döttrarna och fadern sönerna. Bland mirakelberättelserna återfinns inga belägg som strider mot detta påstående.

En kväll år 1470 skickade Peter Larsson i Linköping sin dotter ur staden ut på fältet för att föra hem hans gäss. Helt plötsligt blev hon ansatt av en så svår sjukdom, att hon förlorade både förståndet, sinnena och talförmågan. Det var intet hopp om hennes liv, ty tydliga dödstecken framträdde. Därför bådo hennes fader, moder och vänner knäböjande Pater noster och Ave Maria till ära för den heliga Birgitta och fru Katarina, hennes dotter, och de gjorde ett särskilt löfte, att flickan, såframt hon undsluppe döden och bleve frisk, skulle besöka fru Katarinas grav med sin offergåva och vax. Efter löftets avläggande började flickan röra sig och sedan tala, och inom kort tillfrisknade hon helt. Hon kom med sin offergåva till fru Katarinas grav, och prisade inför alla den barmhärtighet, som Gud visat henne genom denna frus förböner och förtjänster. Att detta underverk är sant veta många både i Linköping och i Vadstena och särskilt Lars Ulfsson och hans hustru samt Telseca, hennes moder.⁶⁴

---

⁶² *Katarina*, 1950, s 115.

⁶³ *Katarina*, 1950, s 161.

⁶⁴ *Katarina*, 1950, s 115.

3.3 Kapitelsammanfattning

I det här kapitlet har arbetsdelningen mellan mannen och hustrun behandlats. Jag har undersökt i hur stor utsträckning Yvonne Hirdmans teori går att tillämpa på medeltidens äktenskap. Slutsatsen blir att hennes teori om ett delat arbetsförhållande stämmer till stor del. Manliga och kvinnliga arbetsuppgifter hålls isär och mannen är normen och familjens överhuvud. Mannen delegerar arbetsuppgifter och utför de fysiskt mest krävande, såsom trädfällning och vedhuggning. Hustrun rör sig mest kring hushållet, med ölbrygning och dylikt.

Ing-Marie Munktells hypotes om att det i många familjer inte gick att hålla isär alla arbetsuppgifter av praktiska och överlevnadsmässiga skäl stämmer också delvis, trots att det säger emot Hirdman. I några fall får kvinnan följa med i affärer och även gå egna ärenden, hon har även hand om de stora kreaturen i ett fall.

Colin Heywoods påstående att det var moderns arbete att uppfostra döttrarna och faderns att uppfostra söner finns det flera belägg för bland mirakelberättelserna. Döttrar hjälper till med ölbrygning och söner med trädfällning. Kortfattat går det att påstå att mirakelberättelserna bidrar med ytterligare information om medeltidens arbetsuppgifter men medverkar inte till något omvälvande nytt inom det här ämnet.

4.0 Hur var relationen till barnen

I förra kapitlet om arbetsfördelningen mellan makar togs det också upp att barnen fick hjälpa till med arbetet från ganska unga år. I det här kapitlet ska föräldrarnas mer personliga relation till sina barn utredas. Även barnens situation i familjen kommer att beröras. Vi vet att de fick hjälpa till med en del arbete, men vad gjorde de resten av tiden? Hade de tid att leka och stoja som barn idag? Utifrån mirakelberättelserna kan många småglimtar av tillgivenhet och bestraffning, hopp och förtvivlan urskiljas. Var barnen enbart extra arbetskraft för föräldrarna? Sågs de som små människor som i framtiden kunde ta över gården och försörja sina föräldrar på ålderns höst? Eller var de, trots allt detta, sina föräldrars ögonstenar som älskades över allt annat?

4.1 Barndomen enligt forskningsläget

Hugh Cunningham skriver i sin bok *Children and Childhood in Western Society since 1500* om de olika åsikterna kring barn och barndom i historien. Philippe Ariés skapade med sin bok *Centuries of Childhood* (1962) grunden till forskning om barnens och barndomens historia. Han hade dock en del kontroversiella teorier om barndomen som till stor del bidragit till hans betydelse. Enligt Hugh Cunningham undersöker Ariés perioden från medeltid till nutid och försöker förstå nutiden genom att jämföra och kontrastera med dåtiden. Han kommer fram till att en förändring skedde under 1700-talet som gjorde att familjen och särskilt barnen blev mer av en privatsak. Föreställningar om barndomen var centralt i framväxten av den moderna familjen och barnen var, enligt Ariés, tvungna att genomgå en utbildning, alltså skolgången, för att få integreras i det vuxna samhället. Innan skolgången spred sig till alla samhällsklasser integrerades de medeltida barnen i samhället på ett naturligt sätt från ungefär sju års ålder. Ariés var mer intresserad av att studera barndomens historia än barnen själva. Föreställningar om barndomen har inte varit oföränderliga och ändrade tankar har starkt påverkat uppfattningen om barndomen i historien. Han kommer fram till att en föreställning om barndomen inte existerade under medeltiden.⁶⁵

Enligt Cunningham höll Edward Shorter i *The Making of the Modern Family* (1975) till stor del med Ariés i uppfattningarna om barn. Dock såg han inte barnen som det centrala i framväxten av en modern familj men hävdade likväl att det skett en förändring under 1700-talet. Han underströk att mödrar i det traditionella samhället betraktade spädbarn upp till två år som oviktiga. Deras utveckling och glädje var betydelselös. Medan mödrar under andra

---

⁶⁵ Cunningham, 1995, s 6-8, 13.

halvan av 1700-talet började prioritera sina barns välbefinnande och lycka.⁶⁶ Cunningham beskriver i samma text hur Linda Pollock i sin bok *Forgotten Children: Parent-child Relations from 1500 to 1900* (1983) har en med Shorter helt oförenlig syn på barnen. Hon menar att det inte finns några som helst belägg på att föräldrar före 1700-talet inte kände sorg över sina barn och att det efter 1700-talet skedde en förändring som ledde till att föräldrar började sörja djupt.⁶⁷

Colin Heywood behandlar i sin bok *Barndomshistoria* barndomen som en social konstruktion. Tyngdpunkten ligger på medeltidens föreställningar om barndom, barns och föräldrars interaktion och vändpunkterna i synsättet fram till modern tid.⁶⁸ Heywood beskriver hur Thomas av Aquino på 1200-talet hävdade att odöpta spädbarn hamnade i ett särskilt barnlimbo ett så kallat "limbus puerorum", där de slapp helvetets lågor men de fick heller inte ta del av Guds härlighet. Detta till skillnad från den tidigare så kallade augustinska ståndpunkten, som hävdade att alla odöpta barn hamnade i helvetet, utan förskoning.⁶⁹

Heywood menar att för föräldrar var det mer smärtsamt att se ett något äldre barn dö, än ett spädbarn, eftersom de hunnit knyta an till detta. Han påpekar också att medeltidens moralister uppmanade föräldrar att behärska sin sorg: "om ett barns födelse var en gåva av Gud, så var även barnets död det, och det tillkommer inte en vanlig dödlig att ifrågasätta den gudomliga domen"⁷⁰. Vidare menar han att just den medeltida moderskärleken är en gåta och att perioden beskrivits som en tid av tystnad på detta område. Det kan vara ett belägg för att mödrar inte hade möjligheten att uttrycka sina känslor men inte heller utesluter det att mödrar hade känslor för sina barn.⁷¹

Nina Sjöberg nämner i sin avhandling *Hustru och man i Birgittas uppenbarelser* vad Birgitta ansåg om föräldraskapet och hur barnen skulle uppfostras. Enligt Birgittas uppenbarelser har modern huvudansvaret för barnens världsliga och andliga uppfostran. Hon står för den kärleksfulla, varma famnen, medan fadern representerar auktoriteten, som inte skulle vara kall och hård utan hängiven och ömmande.⁷² "Kärleken till barnen förväntas vara den största och starkaste och något till och med den heliga Birgitta själv har svårt att göra sig fri från."⁷³

---

⁶⁶ Cunningham, 1995, s 10.

⁶⁷ Cunningham, 1995, s 14.

⁶⁸ Heywood, 2005, s 19.

⁶⁹ Heywood, 2005, s 56-57.

⁷⁰ Heywood, 2005, s 92.

⁷¹ Heywood, 2005, s 130.

⁷² Sjöberg, 2003, s 245.

⁷³ Sjöberg, 2003, s 235.

Tabell 3. Barn i mirakelberättelserna

	Tydlig kärlek till barn	Odetaljerade mirakel om barn	Bestraffning	Nyfikna barn	Totalt
Föräldrarna	22	18			40
Modern	15	9	1		25
Fadern	10	6			16
Barnet				7	7
Totalt	47	33	1	7	88

Källa: *Nikolaus*, 1963; Myrdal, Bäärnhelm, 1994; Birgitta, 1959; *Katarina*, 1950

De mirakelberättelser som valts ut till den här delen handlar om barn där en eller båda föräldrarna är närvarande. Det finns fall där det inte går att utläsa om personerna som ber är barnets föräldrar eller släktingar. Dessa fall har därför inte ingått i analysen. De fall där båda föräldrarna förekommer i miraklet står under kolumnen ”föräldrar”. När endast den ena föräldern figurerar återfinns personen under ”modern” respektive ”fadern”. I kolumnen för uttryckt kärlek till barnen har de mirakel valts ut som nämner ord såsom ”sörjde”, ”hjärtekval”, ”förtvivlade” eller där föräldrarna på ett tydligt sätt anstränger sig för att rädda barnet. Vissa mirakel beskriver hur föräldrarna bad men inte deras relation till barnet i fråga och dessa har därför hamnat i kolumnen ”Odetaljerade mirakel om barn”. Mirakel som beskriver hur barn har råkat skada sig själva har fått en egen kolumn under ”Nyfikna barn”.

4.2 Den ömma modern och fadern

Åtskilliga mirakelberättelser skildrar föräldrar som ber för sina barn eller bär dem till helgonets grav för att de ska kunna tillfriskna. Många av dessa ger endast precis tillräcklig information för att fastställa själva miraklet, men flera av dem framställer otröstliga föräldrar som förtvivlat ber för sina barns liv.

Heywood skriver att medeltiden beskrevs som tystnadens tid i en studie. Detta tycker han är träffande eftersom moderskärleken inte har fått så stor plats i medeltida skriftliga källor.⁷⁴

Bland mirakelberättelserna berättas det om en morfader som tillsammans med sin dotter sökte efter hennes son som försvunnit. De sökte överallt tills de till slut fann den lille pojken i en djup brunn på gården. Pojken drogs upp, till synen livlös och den förtvivlade modern och morfadern bad gråtande till Katarina att pojken skulle få leva. De lovade en vallfärd till

⁷⁴ Heywood, 2005, s 130.

Katarinas grav och vax i offergåva och strax vaknade pojken upp. Alla som var närvarande blev mycket glada över detta och särskilt modern, ”vilken sörjt över sin förlorade son – en moders sorg övergår ju varje annan.”⁷⁵ Citatet verkar vara ett inlägg av personen som skrev ner miraklet, för att förstärka sorgen och glädjen i berättelsen. Detta kan vara ett tecken på att det under medeltiden existerade en föreställning om att föräldrar tilläts älska sina barn mycket högt och att särskilt moderns sorg var den värsta.

Det finns också många exempel på fäder som verkade älska sina barn och som var förtvivlade när de skadat sig. Ett gripande exempel på en handlingskraftig far som inte var rädd för att riskera sitt liv för sitt barn är den om en man vars hus stod i ljusan låga. Mannen kom precis hem efter att ha varit iväg från gården i arbetsbestyr och fick då veta att hans ettåriga son fanns kvar i huset. Han fattade då snabbt ett beslut och bad till Gud och Katarina att hans son skulle bli räddad. Därefter satte en kopparkittel på huvudet, sprang in i det övertända huset och räddade sin son. Mannen blev svårt brännskadad men den lille var mirakulöst nog oskadd och log glatt mot sin far.⁷⁶ Detta visar att det under medeltiden fanns fäder som var villiga att riskera sina egna liv för att rädda sina små barn. Exemplet ger oss en helt motsatt bild till vad Edward Shorter ansåg om medeltidens föräldrar, nämligen att mödrar ansåg att deras spädbarns utveckling och överlevnad var ointressant. Flera exempel där mödrar sörjer sina småbarn finns också.⁷⁷ Sjöberg menar att Birgitta ansåg att kärleken till barnen var den största och viktigaste kärleken efter den till Kristus. Även hon själv hade problem med att älska Kristus mer än sina barn.

Heywoods påstående om att spädbarn inte sörjdes lika tungt som ett några år äldre barn som föräldrarna hunnit knyta an till, kan enligt mirakelberättelserna vara ett väl grundat påstående. Bland berättelserna där spädbarn är i fokus uttrycks inga starkare känslor för barnet medan när det gället barn som är några år äldre kan sorgen uttrycka sig i väldigt starkt. Detta säger till viss del emot exemplet i förra stycket men där rör det sig om ett barn på ett år och inte en nyfödd bebis.⁷⁸ Två mirakel som på ett bra sätt exemplifierar påståendet ovan beskrivs nedan:

Hustrun till Ingevald i Nybile gård, Kräklinge socken, Strängnäs' stift, födde omkring trettondedagens oktav med största möda och värk ett dött barn. Barnet låg dött ett helt dygn, och för att det skulle få liv, gjorde föräldrarna ett löfte till

---

⁷⁵ *Katarina*, 1950, s 125-126.

⁷⁶ *Katarina*, 1950, s 166-167.

⁷⁷ För exempel se: *Katarina*, 1950, s 132-133, 161.

⁷⁸ För fler exempel se: *Katarina*, 1950, s 127-128, 132.; *Nikolaus*, 1963, s 83, 357.

Guds tjänarinna. Strax sände då Gud, livets brunn, livsanden in i barnet. Vittnen äro Ragnvald och Nils från nämnda gård.⁷⁹

En liten son till Johan i Sörby, Munktorps socken, Västerås' stift, föll av oförsiktighet i elden och brände sig så förskräckligt på ansikte, bröst, händer och armar, att han kom att likna ett kol och icke en människa. Föräldrarna grepos av våldsamt smärta häröver – pilten hade ännu ej fyllt sju år; utom andra prövningar, som de hade att utstå, måste de nu också uppleva sonens död (...). Fadern lovade av hela sitt hjärta för sin sons liv och hälsa att som pilgrim besöka Guds tjänarinna, och inom få dagar återfick gossen fulla hälsan, såsom hans fader bekänt för oss på Kristi himmelfärdsdag. Vittnen äro herr Lars, ställföreträdande kyrkoherde i nämnda kyrka, och Håkan i Sandstad, samma socken.⁸⁰

Även om alla föräldrar visste om att det fanns stora risker att spädbarn dog, ville de troligen inte att barnet skulle hamna i helvetet eller ”limbus puerorum” som nämndes i början av detta kapitel. Sannolikt var det därför de bad att ett dödfött barn skulle vakna och åtminstone bli döpt så att det skulle få vara hos Gud.⁸¹ Bara för att föräldrarna bad behövde det inte betyda att det var för den själviska kärleken i att få ha kvar barnen i livet utan endast vetskapen om att de räddat barnets själ kunde vara tröstande.

4.3 Barnens disciplinering

En stor del av föräldrarnas arbete var att uppfostra barnen till goda kristna. Nina Sjöberg menar att Birgitta menade att modern beskylldes om barnen inte uppfostrats väl.⁸² Detta ingick i att vara en god hustru och moder.

Bland de fyra helgonens mirakelberättelser som ingår i den här undersökningen återfinns endast ett fall där föräldrar beskrivs slå sina barn. I ett av Katarinas mirakel plågades en moder av sin son som bet henne i bröstvårtorna vid amningen:

Likaså hade denna kvinnas lille son en mask i örat och led därigenom av den svåraste värk, så att han, så ofta han skulle dia sin moder, bet henne i bröstet. Hon slog honom fördenskull gång på gång med ris, så ofta han bet henne, när hon räckte honom bröstet. Han fick fördenskull avsmak för att dia modern, och på grund av näringsbrist och svåra lidanden började han avtyna och nalkas döden.

---

⁷⁹: Birgitta, 1959, s 243, 246.;

⁸⁰ För exempel se: Birgitta, 1959 s 255.;

⁸¹ För exempel se: *Nikolaus*, 1963, s 83. och *Katarina*, 1950, s 132.

⁸² Sjöberg, 2003, s 240.

Men hans far och mor hoppades på Guds nåd och fru Katarinas hjälp; de åkallade fru Katarina och lovade henne ett barn av vax. Sedan blev han frisk, började att dia sin moders bröst och blev bättre dag för dag. Vittnen äro deras grannar och många andra.⁸³

Detta enda fall säger oss inte så mycket om aga i disciplineringsyfte under medeltiden. Det kan visa på att det inte var så vanligt men det utesluter samtidigt inte att det förekom bara för att det inte skrevs ner bland mirakelberättelserna. Myrdal menar att barnaga uppfattades som tillåten under medeltiden, men den hade begränsningar.⁸⁴ Sjöberg skriver att Birgitta menade att en moder först och främst skulle hota med riset för att få barnen att lyda. När ett straff väl skulle utdelas, skulle barnet ha gjort sig förtjänt av det. Straffet skulle utföras med kärlek och endast med så mycket kraft som var absolut nödvändigt.⁸⁵

Utifrån mirakelberättelserna och Myrdal och Sjöbergs påståenden går det att fastställa att barnaga förekom under medeltiden och även mot så små barn som spädbarn. Detta var socialt accepterat eftersom mamman inte förebrås på något sätt. Agan användes dock oftast som en sista utväg där den inte fick vara hårdare än vad som ansågs nödvändigt.

4.4 Lek, stoj och barnslig nyfikenhet

Barnen var en resurs för familjen och de fick från unga år hjälpa till på de sätt de var kapabla till. Men i mirakelberättelserna nämns trots allt en del fall där barn har skadat sig när de sprungit runt och lekt.⁸⁶ Detta indikerar på att barn antagligen hade en hel del tid till att bara leka, stoja och vara barn. Med att vara barn tillkommer också en dimension av upptäckande och nyfikenhet.

Bland berättelserna finns, som tabellen visar, sju fall där barn har skadat sig när de har försökt upptäcka något nytt. I tre fall har barn stoppat saker i munnen, nämligen ett veteax, en lång nål och ett järnspett.⁸⁷ Tre andra fall visar på nyfikenhet i köket där två flickor blev nyfikna på ett stort ölfat vari den ena drucknade och den andra lyckades välta det över sig. Den tredje var en pojke som föll i elden.⁸⁸ Det sista exemplet handlar om en pojke som klättrat upp på en hög höjd för att försöka fånga en tam kaja, men trillar ner.⁸⁹ Beskrivningarna i två av berättelserna tyder faktiskt på att de vuxna var medvetna om barnens nyfikna natur. I det ena fallet svalde

---

⁸³ *Katarina*, 1950, s 139-140.

⁸⁴ Myrdal, Bäärnhjelm, 1994, 68.

⁸⁵ Sjöberg, 2003, s 236.

⁸⁶ För exempel se; *Katarina*, 1950, s 111, 127.

⁸⁷ Birgitta, 1959, s 246.; *Katarina*, 1950, s 133.; *Nikolaus*, 1963, s 87.

⁸⁸ Birgitta, 1959, s 255.; *Katarina*, 1950, s 157, 161.

⁸⁹ Myrdal, Bäärnhjelm, 1994, s 194.

en pojke *hemligen* ett veteax och i det andra föll en pojke av *oförsiktighet* i elden. Det är barnen som beskrivs vara orsaken till sin egen olycka, föräldrarnas ansvar ligger i att de inte var närvarande vid olyckstillfället. Detta stärker motsägelsen till en ickeexisterande barndom.

Ariés hävdade i sin bok, enligt Cunningham, att en föreställning om barndomen inte existerade i det medeltida samhället. Detta påstående har han blivit mycket kritiserad för och många forskare har hävdats motsatsen.⁹⁰ Bland mirakelberättelserna kan ytterligare en motsägelse till Ariés uttalande utläsas. I en berättelse berättas det om en liten flicka som blivit svårt skadad när hon sprungit omkring och lekt på småbarns vis.⁹¹ Detta tyder på att det även under medeltiden fanns en föreställning om barn som en egen typ av människa som lekte och upptäckte världen på sitt eget vis.

4.5 Kapitelsammanfattning

I detta kapitel har en diskussion förts kring föräldrarnas relation till barnen under medeltiden. Med hjälp av Philippe Ariés, Edward Shorter, Linda Pollock, Colin Heywood och Nina Sjöberg har flera slutsatser kring medeltidens föräldrar och barn kunnat dras. Till skillnad mot Ariés som hävdade att en föreställning om barndomen inte existerade, visar mirakelberättelserna att barndomen ansågs vara ett specifikt tillstånd som barn befann sig i som innefattade nyfikenhet och lek. Flera barn beskrivs stoppa saker i munnen och springa omkring och leka.

Föräldrar älskade sina barn väldigt högt och vissa var beredda att offra sina egna liv för barnen. Både modern och fadern beskrivs som kärleksfulla och måna om barnens välbefinnande. Endast ett fall av aga förekommer vilket endast demonstrerar att barnaga förekom och var tillåtet. Däremot skulle den inte utdelas alltför lättvindigt utan vara välförtjänt och dessutom inte vara för hård.

---

⁹⁰ Cunningham, 1995, s 13.

⁹¹ Katarina, 1950, s 111.

5.0 Slutdiskussion

I den här uppsatsen har jag diskuterat familjerelationer under medeltiden. Relationen mellan makarna och till barnen har diskuterats och även hur arbetet delades upp inom familjen, vilket bidrar till vilken typ av relation de hade sinsemellan.

Källmaterialet har bestått av fyra helgons mirakelsamlingar, nämligen den heliga Birgitta, Sankta Katarina, Sankt Brynolf och Sankt Nikolaus. Även förhören kring Sankt Brynolfs och Sankt Nikolaus mirakel har använts då de har bidragit med ytterligare information, ofta kring vilka relationer personerna i miraklerna hade till varandra. Denna typ av material har inte använts så mycket i forskning om medeltida kvinnor och familj och fungerar därför som ett bra komplement till tidigare forskning om kvinnor, barn och familj. Undersökningens syfte har varit att bidra med mer information och komplettera tidigare forskning.

Jag har använt mig av den hermeneutiska metoden, där de sociala och kulturella föreställningarna har analyserats, tillsammans med tabeller för att få en vidare överblick över materialet. Mirakelberättelserna är rika på detaljer och kan ge mycket information om vardagslivet. Dock är de tendensiöst skrivna, då de har till uppgift att visa på helgonets gudomliga kraft att förmedla mirakel till Gud. Därför kan de ha förskönats och beskriver ofta endast ena sidan av en händelse.

I kapitel ett undersöktes hur relationen mellan makar kunde komma till uttryck under medeltiden. Ronny Ambjörnsson menar att kärleken som vi uppfattar den idag utvecklades under 1700-talet och att stor skillnad gjordes på kärlek och äktenskap. Charlotte Christensen har en motsatt åsikt och hävdar att kärleken och äktenskapet som en union mellan två personer, inte två släkter utvecklades redan på 1100-talet. Nina Sjöberg pekar på att Birgitta ansåg att äktenskapet skulle ingås i samförstånd mellan de två berörda, men att släkterna ändå skulle ha en del att säga till om, till exempel vad gällde arv och egendomar.

Mirakelberättelserna visar på att de flesta makar hyste varma känslor för varandra som kan liknas vid vad dagens moderna samhälle tolkar som kärlek. I detta sammanhang stämmer Christensen och Sjöbergs hypoteser bäst in på mirakelberättelserna. Ronny Ambjörnsson poängterade emellertid att det är svårt att fastställa om känslorna faktiskt upplevdes på samma sätt eftersom människor under medeltiden levde efter andra föreställningsvärldar och tänkte på andra sätt än vad vi gör idag. Kunde de då känna på exakt samma sätt?

Flera mirakelberättelser beskriver män som blir vredgade på sina hustrur. En man misshandlar hustrun verbalt och en annan fysiskt. Sjöberg menar att Birgitta ansåg att kvinnan skulle vara en god hustru och mor för att inte dra mannens vrede över sig. Detta hade han all rätt till om hustrun inte uppfört sig. Däremot var det inte accepterat att slå henne. Eftersom mannen och hustrun hade ingått ett heligt förbund inför Gud var sveket särskilt illa. Dessa exempel visar att fysisk och psykisk hustrumisshandel förekom även under medeltiden. Då var däremot det verbala, psykiska plågandet socialt accepterat.

I det andra kapitlet undersöktes hur arbetet delades upp mellan mannen och hustrun och även om barnen fick hjälpa till med arbetet. Yvonne Hirdmans teori om manligt och kvinnligt isärhållande och manlig norm passar till stor del in på uppgifterna ur mirakelberättelserna. Mannen beskrivs ha de tyngsta, utomhusbaserade sysslorna såsom trädfällning och vedhuggning. Det är även han som i störst utsträckning har ärenden och affärer att uträtta utanför hemmet. Kvinnans uppgifter är till största del knutna till hemmet och djuren men även hon beskrivs ha ett fåtal ärenden. Trots att arbetsuppgifterna var uppdelade menar Ing-Marie MunkteLL att det i många familjer inte gick att strikt hålla sig till detta, av överlevnadsmässiga och praktiska skäl. Detta finns det också belägg för bland miraklerna, till exempel med kvinnorna med ärenden att utföra utanför hemmet.

Colin Heywoods påstående att det var moderns arbete att uppfostra döttrarna och faderns att uppfostra sönerna stämmer väl in på mirakelberättelserna. Bland skildringarna finns flera exempel där döttrarna rör sig kring sin moder och verkar hjälpa henne. Sönerna fick istället följa med sin far i hans arbete och assistera honom. De äldre barnen fick hjälpa till med arbetet medan de yngre hade mer tid till lek och stöj. Deras arbetsuppgifter bestod mest i att lära sig och hjälpa till efter förmåga för att så småningom kunna utföra sysslorna själva.

I kapitel tre analyserades föräldrarnas relation till barnen och föreställningen om barndomen. Flera forskares resultat har bidragit med information och hypoteser. Philippe Ariés hävdade att en föreställning om barndomen inte existerade under medeltiden. Mirakelberättelserna visar tvärt emot att barndomen ansågs vara ett specifikt tillstånd som barn befann sig i som innefattade både nyfikenhet och lek. Barnen beskrivs som annorlunda än vuxna med andra behov och föreställningar.

Edward Shorter hävdade att medeltida föräldrar inte brydde sig om sina spädbarn innan två års ålder. Deras välbefinnande var ointressant. Detta finns det flera motsägande exempel bland miraklerna, bland annat ett fall där en far räddar sin ettårige son ur ett brinnande hus.

Linda Pollock kritiserade Ariés och Shorter och hade helt motsatta åsikter. Hon menade att mödrar visst brydde sig om sina barn vilket stämmer bättre överens med mirakelberättelserna.

Colin Heywood menade att föräldrar inte valde att, eller vågade fästa sig för mycket vid spädbarn på grund av risken att de dog för tidigt. Istället utvecklade de starka känslor för barnet ju äldre det blev. Det finns belägg bland miraklerna för detta påstående. När de ber för spädbarn uttrycks inte lika starka känslor som för äldre barn, däremot verkar de genuint oroliga även för spädbarnen. Nina Sjöberg menar att Birgitta ansåg att man skulle älska sina barn högt och de allra flesta föräldrar också verkar ha gjort så. Till och med till den utsträckningen att vissa var beredda att offra sina egna liv för barnet.

Aga förekommer endast i ett fall bland mirakelberättelserna och kan endast bekräfta att det förekom och var tillräckligt socialt accepterat för att få vara med i en mirakelberättelse. Både Myrdal och Sjöberg hävdar att aga var tillåtet men den skulle inte vara alltför hård och dessutom välförtjänt. Sjöberg menar att Birgitta helst såg att föräldrarna hotade med stryk flera gånger och hoppades på en förändring innan några straff utdelades.

Man ska självklart inte glömma att mirakelberättelserna är skrivna för att förstärka helgonets gudomliga makt att förmedla mirakel till Gud och förskönades säkerligen. Ska en fullständig bild av medeltidens familjebildningar sammanställas behövs många fler källor inkluderas. Trots detta är det, precis som Myrdal poängterat, detaljerna som är mest trovärdiga och dessa har också varit det viktigaste och utgjort huvuddelen av analysen. De flesta familjer under medeltiden verkade, utifrån mirakelberättelserna, ha haft bra och kärleksfulla relationer till varandra.

Mirakelberättelserna är en nästan bortglömd källa till medeltidens kulturhistoria. Många undersökningar kan göras med dessa som källmaterial. En ännu större granskning av kvinnor och barns situation skulle vara fullt möjlig, särskilt om man lägger till fler helgons mirakelsamlingar. Undersökningar om exempelvis sjukdomar eller folktrons roll i det vardagliga livet skulle vara genomförbara och jag skulle se fram emot att få ta del av dessa.

*Slut på detta lilla verk*⁹²

---

⁹² *Den helige biskop Brynolfs av Skara levnad jämte hans kanonisationsprocess*, Fören. för västgötalitteratur, Skara, 1998, s 119.

6.0 Referenser

6.1 Källor

Birgitta, *Himmelska uppenbarelser. 4*, Allhem, Malmö, 1959

Den heliga Katarinas av Vadstena liv och underverk, Credo, [Stockholm], 1950

Den helige biskop Brynolfs av Skara levnad jämte hans kanonisationsprocess, Fören. för västgötalitteratur, Skara, 1998

Lundén, Tryggve (red.), *Sankt Nikolaus' av Linköping kanonisationsprocess: efter en handskrift i Florens = Processus canonizacionis beati Nicolai Lincopensis*, Bonnier, Stockholm, 1963

Myrdal, Janke & Bäärnhielm, Göran, *Kvinnor, barn & fester i medeltida mirakelberättelser*, Skaraborgs länsmuseum, Skara, 1994

6.2 Litteratur

Ambjörnsson, Ronny, *Familjeporträtt: essäer om familjen, kvinnan, barnet och kärleken i historien*, Gidlund, Stockholm, 1978

Christensen, Charlotte, *Det personliga äktenskapet: ett exempel ur medeltida litteratur*, Avd. för idé- och lärdomshistoria, Univ., Lund, 1997

Cunningham, Hugh, *Children and childhood in western society since 1500*, Longman, London, 1995

Dahlgren, Stellan & Florén, Anders, *Fråga det förflutna: en introduktion till den moderna historieforskningen*, Studentlitteratur, Lund, 1996

Harrison, Dick, *Sveriges historia, medeltiden*, Liber, Stockholm, 2002

Heywood, Colin, *Barndomshistoria*, Studentlitteratur, Lund, 2005

Hirdman, Yvonne, *Genus – om det stabila föränderliga former*, Liber, Malmö, 2001

Hirdman, Yvonne, 'Genussystemet - reflexioner kring kvinnors sociala underordning', *Genushistoria : en historiografisk exposé.*, S. 113-133, 2004

Kyle, Gunhild (red.), *Handbok i svensk kvinnohistoria*, Carlsson, Stockholm, 1987

Lindkvist, Thomas & Sjöberg, Maria (red.), *Det svenska samhället 800-1720: klerkernas och adelns tid*, 2., rev. och uppdaterade uppl., Studentlitteratur, Lund, 2006

Lundén, Tryggve, *Svenska helgon*, Verbum, Stockholm, 1972

Munktell, Ing-Marie, 'Forntidens och medeltidens kvinnor', *Handbok i svensk kvinnohistoria.*, S. 13-33, 229-230, 1987

Myrdal, Janken & Bäärnhielm, Göran, *Kvinnor, barn & fester i medeltida mirakelberättelser*, Skaraborgs länsmuseum, Skara, 1994

Sawyer, Birgit, *Kvinnor och familj i det forn- och medeltida Skandinavien*, Viktoria Bokförlag, Skara, 1992

Sjöberg, Nina, *Hustru och man i Birgittas uppenbarelser*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala : Univ., 2003, Uppsala, 2003